

Premiärkvällen: när de glömda blev sedda

Berättelse

En måndagskväll i oktober

Det var måndagen den 8 oktober 2012, och klockan närmade sig åtta på kvällen. Runt om i Sverige slog människor på sina tv-apparater och slog sig ner i sofforna. På SVT skulle något börja som många hade väntat på: den första delen av tv-serien *Torka aldrig tårar utan handskar*. Serien byggde på Jonas Gardells romaner, och för honom hade vägen fram till den här kvällen varit mycket lång.

Berättelsen utspelade sig i Stockholm under första halvan av 1980-talet. Den handlade om unga homosexuella män och om den nya, okända sjukdomen hiv, som plötsligt drabbade dem. På den tiden visste man ännu lite om sjukdomen, och rädslan var stor. Många av de sjuka blev övergivna av sin omgivning. En del familjer ville inte längre ha kontakt, och inom vården fanns personal som var så rädda att de knappt vågade röra patienterna. Titeln på verket syftar just på detta: att man inte ens vågade torka någons tårar utan handskar.

Den långa vägen till skärmen

Det var den här tystnaden och ensamheten som Jonas Gardell hade velat bryta. Han hade själv levt nära den tid och den verklighet han skildrade, och han kände att historien måste berättas innan den föll i glömska. Först kom romanerna, i tre delar med undertitlarna *Kärleken*, *Sjukdomen* och *Döden*. Sedan förvandlades de till en tv-serie i tre avsnitt, som visades en måndag i taget under hösten 2012. Regissören Simon Kaijser ledde inspelningen, och tre unga skådespelare – Adam Lundgren, Adam Pålsson och Simon J. Berger – gav liv åt huvudpersonerna. Men berättelsen och rösten var Gardells egna.

När den första delen nu rullade över skärmarna runt om i landet, var det alltså hans ord och hans minne av en hel generation som nådde fram till publiken. Det var ett ögonblick han hade arbetat mot i årtal.

En hel nation tittar

Och publiken var enorm. Över 1,2 miljoner tittare följde det första avsnittet redan premiärkvällen – betydligt fler än vad någon på förhand hade vågat tro om ett så mörkt och svårt ämne. I hem efter hem satt människor tysta framför tv:n, och i många soffor rann tårarna. Det som hade börjat som en personlig berättelse i några böcker hade på en enda kväll blivit något som en hel nation upplevde tillsammans.

Dagen efter märktes det överallt. På arbetsplatser, i skolor och på bussar talade människor om det de hade sett kvällen innan. Många som tidigare aldrig hade tänkt på hiv-epidemins offer började nu samtala om dem. För dem som själva hade förlorat någon under de åren betydde det mycket att få se sin historia berättad öppet och med värme, i stället för med skam.

Det viktigaste av allt

För Jonas Gardell var premiärkvällen ett av livets stora ögonblick. Som ståuppkomiker hade han under många år fått hela salar att skratta, men den här gången gjorde han något annat: han rörde ett helt land till tårar. Året därpå, 2013, belönades serien med Kristallen för årets tv-drama, och de tre unga skådespelarna fick ett särskilt pris för sitt arbete mot fördomar kring hiv.

Ändå var det inte priserna som betydde mest för honom. Det allra viktigaste var något svårare att mäta: att de unga män som samhället en gång hade vänt ryggen åt äntligen blev sedda. Genom en enda kväll framför tv:n fick deras liv, deras kärlek och deras död en plats i ett helt lands gemensamma minne. Just det – att ge röst åt dem som annars hade glömts bort – var det som Jonas Gardell hade strävat efter hela tiden.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
närma sig	komma allt närmare
en tv-apparat	själva tv:n som man tittar på
bygga på	Filmen verkar bygga på en sann historia.
utspela sig	äga rum, hända (om en berättelse)
homosexuell	en person som blir kär i någon av samma kön
okänd	som man inte känner till
drabba	träffa eller slå till mot någon, ofta på ett svårt sätt
övergiven	lämnad ensam av andra
omgivning	de människor som finns runt omkring en
vården	sjukhus och personal som tar hand om sjuka
syfta på	peka på eller mena något särskilt
falla i glömska	bli bortglömd med tiden
en undertitel	en mindre titel som förklarar mer
en regissör	den som leder inspelningen av en film
ett avsnitt	en del av en tv-serie
en epidemi	en sjukdom som sprids till väldigt många
en fördom	en negativ åsikt om någon utan att man känner personen
en nation	ett helt land och dess folk
sträva efter	arbeta hårt mot ett mål

Läsförståelsefrågor

1. Vad var det som började på SVT den här måndagskvällen?
 1. En direktsänd nyhetssändning
 2. Den första delen av tv-serien *Torka aldrig tårar utan handskar*
 3. En fotbollsmatch
2. När och var utspelade sig berättelsen?
 1. I Stockholm under första halvan av 1980-talet
 2. I Göteborg på 2010-talet
 3. På landet före kriget
3. Varför blev många av de sjuka männen övergivna?
 1. De ville vara i fred
 2. Sjukdomen var okänd och skrämmande, och rädslan var stor
 3. De flyttade utomlands för vård
4. Vad syftar titeln *Torka aldrig tårar utan handskar* på?
 1. Att man ska skydda händerna i kyla
 2. Att man var så rädd att man inte ens vågade torka någons tårar utan handskar
 3. Att tårar smittar
5. Hur kom verket till, steg för steg?
 1. Det var först en tv-serie som sedan blev böcker
 2. Först kom romanerna i tre delar, som sedan blev en tv-serie i tre avsnitt
 3. Det var alltid bara en film
6. Hur stor blev publiken den första kvällen?
 1. Några tusen tittare
 2. Ungefär en halv miljon
 3. Över 1,2 miljoner tittare, fler än väntat
7. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Serien visades i tre avsnitt, ett varje måndag under hösten 2012.
 2. Det var priserna som betydde mest för Gardell.
 3. Regissören för serien hette Simon Kaijser.
 4. Serien sågs av fler tittare i Norge än i Sverige.
8. Texten säger att Gardell "rörde ett helt land till tårar". Vad menas med det? Förklara med egna ord.

9. Varför betydde det mycket för dem som hade förlorat någon under de åren att se historien berättad?
10. Vad menas med att de glömda männen “fick en plats i ett helt lands gemensamma minne”?
11. Gör en kort tidslinje med tre viktiga punkter ur texten och årtalet för varje.

Diskussionsfrågor

- Varför kan det kännas starkt när många människor upplever samma berättelse samtidigt?
- Finns det grupper i samhället i dag som riskerar att bli bortglömda eller dåligt behandlade? Ge exempel.
- Vad tror du det betyder för anhöriga att en svår och tabubelagd historia berättas öppet?
- Gardell hade tidigare mest fått människor att skratta. Varför kan det vara värdefullt att samma person både kan få oss att skratta och att gråta?
- **Skriv (4 meningar):** Beskriv en film, bok eller serie som har berört dig starkt. Vad handlade den om, vad kände du, och varför fastnade den hos dig?